

KIRKLARDAĞI

ÖZET

Diyarbakır'ın yanbaşında olan Kırklardağı bir mesire mekanıdır. Aynı zamanda Müslümanlar ve Hristiyanlar için de kutsa yönü vardır. Bu noktada bu dağla ilgili değişik efsaneler kulaktan kulağa geçerek günümüze gelmiştir. Kendileriyle ilgili türkülerin derlendiği bu dağla ilgili bilgiler verilecektir.

Diyarbakır şehrini cepheden soluna alan Gazi Köşkü ve Erdebil Köşkünün karşısında, cennet bahçeleri olarak anılan HEVSEL Bahçeleri üstünde, cennete dökülen dört nehirden biri olarak söylenen, ünlü DİCLE nehrinin kıvrılarak kenarından geçtiği Kırklar dağı tarihin yükünü sırtında taşıyan tarihi On gözlü köprüünün hemen tepesinde düz bir tepsi görünümündedir. birçok hikâye ve efsanelere konu olmuş MÜSLÜMANLAR ve HIRISTİYANLAR için kutsal bir yer.

MS. Ocak 503 yılında İran kralı Kubad Diyarbakır' ı alamamış 50.000 ölü bırakmıştı. Bunun üzerine Amid'liler zaferlerinden çok emindi, nöbetçiler çok şarap içmiş diğer nöbetçiler evlerine gitmişti. Kubatın askerleri merdiven dayayarak içeri girmiş, 80000 kişi öldürmüş diğerlerini esir almış ve kiliseleri soymuşlardı. Kiliseler ateş tapınağı yapılmıştı. Ancak bu 80000 kişi bir yana başka bir olay bir yana. Bu olaylardan sadece Dicle nehri doğusundaki 40 şehit kilisesi kurtulmuştu.

Erzurum Ermeniler Valisi ve Ermeni Piskoposu Surp Enun bu kiliseyi Kubbad'tan satın almış. Kilise binasını kurtarmıştı. Bu kilise M.S. 484 de Diyarbakır Metropolit Mar Yuhanna Suar tarafından yapılır.M.S. 512 yılında birinci Anastatias o zaman ki kent halkının Kırklar dağı üstünde bulunan kırlar kilisesine kolaylaştırmak amacı ile on gözlü köprüünün inşasını başlatır.

Bir zamanlar ünlü mesire yerlerinin bulunduğu Müslümanlar ve Hristiyanlar için kutsal kabul edilen Kırklar dağı şiirlere, şarkılara konu olmuş. Efsaneler ve hikâyelerin yazıldığı Kavs Köşkünün güllerle süslü bahçelerinde akan buz gibi suların içildiği, mayaların söylendiği Müslümanlar için kırklar meclisinin, Kavs Köşkünde toplanıp şehrin sorunlarını konuştukları, önemli Hristiyanlar için kırk şehir kilisesi olduğu yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Diyarbakır'da ayrıca Kırklar Dağı efsanesi, Kırklar Meclisi ve kırk şehit gibi olaylarda anlatılır. Tasavvufi gelenekte kırk sayısının bir özelliği vardır. Bu

da Hz. Musa'nın Tur Dağında Allah ile olan kırk günlük münacatıyla temelini bulur. Kırklarla ilgili bazı atasözleri ve değişler:

Kırk dükkân süprüntüsü

Hz. Peygamberimize Kırk Yaşında Peygamberlik Gelmesi

Bazı deyişlerde ise kırkına gelmek, kırkını aşmak, kırkına varmak, kırklanmak, tasın su ile kırk kere Besmele okunup dökülmesi kırklanma geleneği kırk hamamı diye kırkından sonra azanı teneşir paklar kırk gün günahkâr, bir gün tövbekâr kırk derviş bir sofrada yemek yer, iki padişah bir ülkeye sığmaz. Gibi atasözlerinde ki kırkların kullanımının önemi görülmektedir. Kırklar meydanı (Hacı Bektaşî'deki merkezi tekkede iki parmaklık içinde bulunan yere denir), kırklar şerbeti (Bektaşilikte nasip gecesi içilen şerbete denir.)

Yeryüzünde her zaman (Abdallardan) kırk kişi bulunur. Her biri İbrahim(A.S). bereketlidir. Bunların bereketi ile yağmur yağar. Biri ölünce Allahu Teala onun yerine başkasını getirir. Kırklar dağının kırklar içerisindeki önemi göz önündedir.

Diyarbakır yakınlarında bulunan ve Kırklar dağı olarak bilenen mevkii de bir kilise mevcuttur. Çok zengin olan bu kilisenin altın ve gümüş kapları ile ziynet eşyaları talan edilmiştir. Diyarbakır Süryani topluluğunun başına gelen en büyük bela bu olaydır. Bu kilisede 1746 yılında 20'den fazla ruhani görev yapmaktaydı.

Diyarbakır'ın güney batısında Dicle kenarında kırklar yükselir. Bu dağın arkasında da kırklar ziyareti bulunur. 484 yılında Diyarbakır

Metropoliti Yuhanna Suar- Yuhanna El-Efesi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Mardin Metropoliti Hana Dolapönü'nün aktarımına göre Yunani 1525 ,Miladi 1214'de başka bazı kiliselerle birlikte kırklar tepesindeki kırk şehit Kilisesinin tahrip edildiği ifade edilmektedir.

Suzan Suzi Efsanesi

Geçmiş zamanlarda çocuğu olamayan bir Süryani aileye mensup bir kadın kırklar ziyaretine gelip adak adanmış. Dileğin ardından bir kız çocuğu dünyaya getirmiş ve adını Suzan koymuş (Suzi). Her yıl doğum gününde annesi Suziyi süsler giydiren ve kırklar dağına götürür ve kurban kesermiş. Suzan el bebek gül bebek büyütölüp güzel bir genç kız olmuş. Gün gelmiş Müslüman komşularının oğlu Adil'e âşık olmuş. Yine bir doğum yıl dönümünde annesi Suzi'yi hizmetçilerle beraber kırklar dağına kurban kesmek üzere göndermiş. Hizmetçiler kurbanı keserken Suzi arkalarından habersizce gelen Adil'le buluşmuş. İşte bu hileli buluşmayüzünden kırklar Suzi'yi affetmemiş. Buluşmadan dönen Suzi'yi On Gözlü Köprüden geçerken suya düşüp boğulmuş. Suzi'nin ölümünden sonra Adil de akılın kaçırmış. Üzerlerine "Suzan Suzi" türküsü yazılmıştır.

Kırklar dağının düzü
Karanlık sardı bizi
Kör olasan zalim Suzan
Ziyaret çarptı bizi

Köprü altı kapkara
Ana gel beni ara
Saçlarıma kumlar doldu
Tarağ getir de tara

Gazi Köşkü serindir
Dicle suyu serindir
Ağlama sen garip anam
Kadir mevlam kerimdir

DIYARBAKIRDA
ÇEVRE VE
DOĞA

Köprünün orta gözü
Sular apardı bizi
Ben öleydim Suzan Suzi
Dicle ayırdı bizi

Gümüş Sakallı Paşa Efsanesi

Eskiden Diyarbakır'da yaşayan Hristiyanların, et yemelerinin yasak olduğu, bahar ayı başındaki Paskalya Günleri'nde, Müslümanlar da Kırklar Dağı'na pikniğe giderler, yer içer eğlenirlermiş. Adına "Cigaret" (Ciğer-et) dedikleri ızgaralarla kendilerine ziyafet çekerlermiş. Bu gelenek böyle sürüp giderken, Diyarbakır'a bir paşa gelmiş. Bu gümüş renkli sakallı, ince düşünceli, nazik bir paşaymış. Hristiyan komşuların et yemedikleri özel bir günde, böyle pikniğe çıkıp et pişirmenin ve kokusunu da çevreye yaymanın doğru olmadığını belirterek bu "Cigaret" geleneğini yasaklamış ve zamanı geldiğinde de şehrin bütün kapılarını kapattırarak, kimsenin dışarıya, kırlara çıkmasına izin vermemiş. Bir araya toplanıp buna bir çare düşünen Diyarbakırlılar, altı - yedi tane tabutu omuzlayarak, Mardin Kapı'ya gelmişler ve nöbetçiye "Cenazelerimiz var, mezarlığa götüreceğiz, kapıyı aç" demişler. Kapı açılınca da doğruca Kırklar Dağı'na gidip tabutları açarak, içlerindeki piknik malzemelerini çıkarıp, yine her yıl yaptıkları gibi yiyip - içmeye, gülüp - eğlenmeye başlamışlar. Bir yandan da hep bir ağızdan, şu türküyü söylüyorlarmış.

Ey paşa, paşa
Sakalı gümüş paşa
Şeftali çiçek açtı
Yasağı kaldır paşa...

Kırklar Meclisi Efsanesi ve Diyarbakır

Bir zamanlar Diyarbakır'ın Fatih paşa Mahallesinde küçük bir evde yaşlı, dul ve yalnız bir adam yaşarmış. Yaşlı adam yalnızlığını evinde baktığı çiçeklere ve kimi zamanda Diyarbakır surlarına konan güvercinlere, serçelere anlatır ama en çok da surlarla paylaşmış. Yaşlı adamın bu hali günden güne halkın

arasında o kadar yayılmış ki artık ona “sırrını surlara anlatan adam” demeye başlamışlar. Yine bir gün sabah erkenden cebine kuş yemlerini doldurup bu eski kentin kadim surlarına doğru yola çıkmış yaşlı adam. Kalenin yıkık duvarları arasından yürürken birkaç yaramaz çocuğun sur dibine sıkıştırıp kuyruğuna da teneke bağladığı zayıf, kara bir kedinin acı, acı inlemelerini duymuş. Yaşlı adam hemen sesin geldiği yöne gitmiş, çocukları uyarıp kediye onların elinden kurtarmış. Korkudan tir, tir titreyen zavallı kediye sevgiyle kucaklamış. Tekrar sokaklara bırakmaya gönlü razı olmayınca da evine götürüp kediye bakmaya başlamış. Kısa sürede kedi ile aralarında kimsenin anlayamadığı çok güzel ve ilginç bir bağ oluşmuş. Yaşlı adam artık surlara her çıktığında kedisini de kendisiyle beraber götürüyormuş. Akşama kadar kedisini birlikte geziyor sonra da eve dönüyormuş. Günler böylece geçip gitmiş. Kara kış yüzünü göstermeye başlamış. Evlerde sobalar yanıyor, insanlar da sıcak mekânlardan dışarı çıkmıyormuş. Yaşlı adam da kapı ve pencerelerini sıkı sıkıya kapatıp sobayı da devamlı yanık tutuyormuş ki kedisini üşümesin. Gürül, gürül yanan sobasının başına oturup kedisini kucağına alıyormuş ve bir an önce bu soğuk kış günlerinin geçip gitmesini düşünüyormuş.

Böylece yeniden çok sevdiği surlara çıkabilecek, o büyük mavi göğün kanatlı güzelliklerini doyasıya seyredebilecekmış. Kenti kar altında bırakan soğuk bir kış sabahı uyandığında gözleri uzun zamandır yalnızlığının yoldaşı kedisini aramış. Kedisini her zamanki yerinde görünce yüzüne geniş bir gülümseme yayılmış. Yatağından kalkıp kedisini kucağına almış ve sevgiyle okşamış. Elini kedinin parlak siyah

tüyleri üzerinde gezdirirken şaşkınlık içinde küçük kedinin tüylerinin soğuk olduğunu fark etmiş.

Merakla evin içine göz gezdirmiş. “Acaba bir yerden soğuk hava mı” giriyor diye düşünmüş ve bütün evi kontrol etmiş. Kapıları, pencere kenarların yoklamış ama soğuk havanın nereden geldiğini bulamamış. Ertesi sabah kedisinin tüylerini okşayınca yine soğuk olduğunu hissetmiş. Bu durum birkaç gün böyle devam edince yaşlı adam iyice meraklanmış. Bir gece sabaha kadar uyumadan bekleyerek neler olduğunu öğrenmek istemiş. Gece evin tüm ışıkları kapattıktan sonra mutfağa gidip parmağının ucunu bıçakla kesmiş. Yarasını üzerine de tuz basmış. Böylece duyduğu acıdan sabahakadar uyumayacağını düşünmüş. Yatağına uzanmış ve merakla beklemeye başlamış. Yaşlı adamın yatağına uzanmasından epey bir vakit geçtikten sonra kedi usulca oturduğu yerden kalkmış ve yaşlı adamın başucuna gelmiş. Karanlıkta alev topu gibi parlayan gözlerle adamın uyuyup uymadığını kontrol ediyormuş sanki. Sonra yavaşça ağzını açmış ve dilinin altına sakladığı küçük mavi bir boncuğu çıkarıp yaşlı adamın kulağına yerleştirmiş.

Sonrada yine sessizce kapıyı aralayıp dışarı çıkmış. Kedinin dışarı çıkmasıyla yaşlı adam da yatağında fırlayıp karanlıkta kediye takip etmeye başlamış. Kara kedi Diyarbakır’ın kadim surlarının en büyük kapılarından birisi olan Mardin Kapı’dan çıkarak Hatun Kastal bahçelerine girmiş. Kastal bahçelerinden çıktıktan sonra Kutsal Dicle Nehrini geçip Kırklar Dağı’nın eteğindeki bahçesinde, şadırvanların, envai çeşit çiçeğin bulunduğu muhteşem Kavs

Köşkünün avlusuna girmiş kara kedi. Tabii ki yaşlı adam da onun ardında girmiş ve kendine iyice gizlenecek bir yer bulduktan sonra kediyi izlemeye devam etmiş. Çok geçmeden kedi hafifçe silkelenmiş ve birden insan şekline girivermiş. Yaşlı adam olduğu yerde heyecandan kaskatı kesilmiş. Derken siyah kedisinin girdiği kapıdan daha başka birçok kedi girmeye başlamış büyük avluya. Giren her kedi silkelenip insan şekline dönüşüyormuş. Sayıları tam kırkı bulunca konuşmaya başlamışlar. Kendi aralarında bu büyük ve kutsal şehrin ve insanların sorunlarını tartışıyorlarmış.

Yoksullarını dertlerine derman arıyorlarmış. Yaşlı adam saklandığı yerde nefesini tutmuş bütün bu olup biteni büyük bir korku ve heyecanla izliyormuş. Toplantıyı uzun süre izledikten sonra yine hiç ses çıkarmadan olduğu yerden çıkmış ve sessizce köşkten uzaklaşıp evine dönmüş yaşlı adam. Yatağına uzanıp boncuğu yeniden kulağına yerleştirmiş ve uykuya dalmış.

Sabah olup gözlerini açtığında kedisini her zamanki yerinde oturur vaziyette görmüş. Sevinç ve hayranlıkla yatağından kalkıp kedisini kucağına alıp yine her günkü gibi sevmeye başlamış: “Benim iyi yürekli, canım kedim. Seni şimdi her zamankinden çok seviyorum. Dün gece kalkıp seni takip ettim. Artık sırrını biliyorum. Şimdiye kadar neden benden sakladın ki?” demiş kedisine. Ancak kedi hiç ses çıkarmamış. Yaşlı adam da kalkıp kendisi ve kedisini için yiyecek bir şeyler hazırlamaya gitmiş. Döndüğünde kedisinin yerinde olmadığını görünce çok üzülmüş. Meğer kedi, sırrının açığa çıktığını öğrenince fırsatını bulup sırta kadem basmış. Yaşlı adam hemen dışarı çıkıp şehrin her tarafında kedisini aramaya başlamış. Yaşlı adam her gün surlara çıkıp derdini, sırrını ve kedisine olanı, özlemini çok medeniyetler görmüş o yaşlı kale duvarlarına anlatıyormuş

Derler ki o zamanlarda kırk kediden oluşan “Kırlar Meclisi” bu yaşlı şehrin sorunlarını çözmede, insanlarına sahip çıkıp şehir halkını mutlu etmede insan yöneticilerden çok daha başarılıymış. Kedilerin bu sırrı çözülünce yaşlı şehrin sorunları da, dertleri de artmaya başlamış. Bu yüzden ki bu şehirde kediler el üstünde tutulup çok sevilirmiş...

Kırlar Ziyareti Efsanesi

Bu ziyaret Diyarbakır’ın güneybatısındaki kırlar dağındadır. Kırk evliya, kırlar dağındaki bir mağaraya girmişler ve bir daha hiç görünmemişler. Aslında insanlar arasında yaşıyorlarmış ama görünmüyorlarmış. Bu kırk

evliya her Perşembe akşamı toplanıp birer beyaz güvercin olurlar ve mağaranın tepesindeki bir delikten içeri girerlermiş. Mağaranın içerisindeki kaynayan suların arkasındaki sular da geniş bölmede ateş yakarlarmış. Bu ateşi çevreden görenler olmuş. Sabaha kadar ibadet ettikten sonra Cuma namazını kılarlar ve yine dağılıp giderlermiş. Bu ziyarete gelen hastalar mağaradaki sudan içer duvardan da toprak koparıp yerler. Ayrıca doğum zorluğu çeken kadınlar bu mağaranın suyundan içerler ve üstlerine dökerlermiş. Çocuğu olamayanlarda burada dilek diler ve adak adarlar.